

Finančná gramotnosť: Sirény lákajú – Slovensko podlieha. Ako? „Svojským folklórom“.

Zuzana Danišková

Abstrakt

Finančná gramotnosť sa stala vďaka *Národného štandardu finančnej gramotnosti* povinnou súčasťou základného a stredného vzdelávania, pričom metodiky napomáhajúce učiteľovi exponujú témy v rôznych vyučovacích predmetoch, ktoré sú využiteľné pre realizáciu jej cieľov. Z týchto snáh a značného množstva materiálov by bolo možné usúdiť, že FG nadobúda väčšiu hodnotu ako prierezové témy definované v ŠVP. Na jednej strane je preventívnou módnou vlnou sledujúcou trhliny kapitalizmu, ale aj nástrojom, ktorým vychovávame ekonomicky aktívne subjekty v duchu súčasných neoliberálnych trendov. FG má určite aj odporcov, ktorých hlasy však nie sú veľmi hlasné a zároveň v očiach proponentov vnímané aj ako podivné. Bez ohľadu na tábor, v ktorom sa nachádzame, sa snažíme zdôrazniť, že tvorcovia slovenského kurikula (primárneho vzdelávania) nie sú schopní zreflektovať existujúcu skúsenosť (napr. zo susedných Čiech), ktorá ukazuje, že predmety reprezentujúce spoločensko-vedné poznávanie možno sytiť témami, ktoré naplňajú ciele FG, pričom ich prítomnosť by nemusela vyznievať umelo ani nadbytočne. Tento model by mohol nielen obohatiť zdedenú tradíciu prvouky a vlastivedy, ale aj zosystematizovať toto vzdelávacie úsilie namiesto toho, ako sa stáva na Slovensku zvykom, predstierať, že sa v škole toto vzdelávanie realizuje.

Kľúčové slová: finančná gramotnosť, neoliberalizmus, občianska výchova, prvouka.

Financial literacy as a Siren for Slovakia

Abstract

Financial literacy has become a compulsory component of primary and secondary education through the National standard of financial literacy, with methodic helping teachers to expose topics in various subjects that are useful for the realization of its goals. From these efforts and a considerable amount of materials it could be concluded that FG gains more value than the sectional topics defined in state curriculum.

On one hand, it is a preventive fashion wave following the issues of capitalism, but also a tool for educating economically active entities in the spirit of current neoliberal trends. FG certainly has opponents whose voices are not very loud and, at the same time, perceived as strange in the eyes of the its proponents.

Regardless the side we take, we are trying to emphasize that the creators of the Slovak curriculum (primary education) are not able to reflect on existing experience (e.g. from neighboring Czech Republic), which proves that classes representing socio-cognitive learning may be subject to topics, which meet the objectives of FG and their presence may not be artificial or redundant.

This model could not only enrich the inherited tradition of primary social studies but also to systematize this educational effort instead of pretending this is being implemented, as it is a common to think in Slovakia.

Key words: financial literacy, neoliberalism, civic education, primary social studies.

Úvod

V rôznych učebniciach dejín filozofie sa reprodukuje všeobecný obraz obdobia 20. storočia, pričom zväčša posledná kapitola nesie názov *Postmoderná filozofia*. Študent rozumie ideovému konceptu postmodernizmu cez uchopenie pojmov ako relativita a pluralita názorov, diskurzov, kedy disenzus strieda moderný záujem o dosiahnutie konsenzu. V hlbšej perspektíve sa možno objaví aj zmienka o masovej kultúre a informačnej spoločnosti. Tieto rôzne čiastkové heslá a slogany sa pokúšajú zachytiť charakter postmoderného myslenia, ktoré vždy spochybňovalo, dekonštruovalo, či delegitimizovalo osvietenský pohľad na poznanie či pravdu. Z toho následne vyplýva, že žiadny „diskurz“ nemôže disponovať privilegovaným postavením a ani mocensky nemôže ašpirovať na vodcovskú pozíciu pravdy či poznania. Avšak zdá sa, že sen o konci veľkých príbehov sa nenaplnil. Nielenže sa používanie prívlastku *postmoderný* z akademického slovníku vytráca, ale dostáva aj ideovo „na frak“, pretože mnohé idey postmodernizmu sú „sprivatizované“ (Balon, 2014) a neoliberálna racionalita získala nepredpokladané univerzálne a mocensky vyhranené postavenie v akomkoľvek aspekte reality.

Styčným bodom oboch „ideológií“ bola performativita poznania, avšak postmodernizmus o ňom neuvažoval ako o rovnocennom zdroji pôde a kapitálu. Očami kritickej sociológie je tento stav považovaný za hanebný, naopak prostredie ekonómie a manažmentu túto situáciu víta, dokonca velebí (jednou z možných ilustrácií je rôznorodý tón textu od Balona a Veselého; Balon, 2014; Veselý, 2014). Nie je cieľom tohto textu zodpovedať otázku, či postmodernizmus učinil neoliberalizmu medvediu službu, alebo naopak máme neoliberalizmu ďakovať, že vrátil rôznym inštitúciám ich legitimitu, ale ilustrovať akým spôsobom ekonomická racionalita presakuje aj miesta, ktoré neboli pre ňu pred časom zaujímavé. K takýmto patrí oblasť vzdelávania, na čo už poukázali viacerí autori, pričom my sme zamerali pozornosť na úzky a na prvý pohľad veľmi nevinný vzdelávací projekt súčasnej školy, a tým je projekt finančnej gramotnosti. V texte sa však nebudeme spochybňovať jeho samotnú legitimitu, ale pokúsime sa naznačiť, že spôsob, akým bol do školského prostredia uvedený, je chybný a míňajúci sa vzdelávaciemu účinku. Navyše, samotný spôsob vytvárania projektu reprezentuje ekonomickú užitočnosť *par excellence*.

1 Dôvody pre finančnú gramotnosť

Od roku 2014 sú súčasťou školských vzdelávacích programov rôzne témy, ktoré súvisia s finančnou gramotnosťou. Samotná finančná gramotnosť nie je prísne definovaná ako prierezová téma, avšak pokyny pre jej implementáciu naznačujú, aby sa s ňou takýmto spôsobom zaobchádzalo („má charakter prierezovej témy“). Ako sme naznačili v úvode, nechceme ma týmto mieste spochybňovať koncept, avšak plne sa stotožňujeme so spôsobom uvažovania, ktorý prezentoval v diskusnom príspevku Najvar (2014), resp. samotná redakcia časopisu *Pedagogická orientace*, v recenzii k príspevku, ktorý bol odpoveďou Najvarovi (Ševčík, 2015). Tento vzdelávací projekt je výrazom utilitarizácie vzdelávania, kedy sa škola nahliada ako výcvikové stredisko, pričom nereflektuje zásadnú vec – a tou je vedomie, že „zdravý“ vzťah k financiám nie je vecou výcviku, ale zrelosti osobnosti a jej kultivácie. Tento aspekt nie je možný čítať zo žiadneho podporného dokumentu, ktorý uzrel svetlo sveta spolu so vzdelávacím projektom finančnej gramotnosti.

Zásadným faktom, ktorý je veľmi prekvapujúci a znepokojivý, je imúnosť finančnej gramotnosti a jej bezproblémové prijatie, nielen akademikmi z oblasti vzdelávania, ale aj samotnými učiteľmi v školskej praxi. Práve úlohou tých prvých by malo byť spochybňovanie legitimacy takého (a akéhokolvek iného) vzdelávacieho projektu, na druhej strane samotní učitelia musia vedieť, koľko sú ešte schopní uniesť – nielen v rovine nárokov kladených na nich samotných (dovzdelávanie, administrácia, implementácia), ale aj nároky na „objem“ kurikula. Je predsa zrejmé, že pridanie nových tém a cieľov, sa musí udiat na úkor tých v súčasnej dobe menej „užitočných“. Domnievame sa, že potenciálne vyslovená kritika z radov jedných aj druhých, by nemusela stáť veľké úsilie,

nakoľko samotné zdôvodnenie potreby modulu finančnej gramotnosti je vo východiskových dokumentoch značne slabé, resp. absentuje úplne. Sumarizáciou zdôvodnení prichádzame k štyrom možným argumentom, pričom slovenské programové dokumenty vyslovujú práve jeden.

Prvým intuitívnym argumentom je charakter spoločnosti, ktorá nás momentálne obklopuje. Pozeráme sa na budúceho občana očami dobrotivého a starostlivého štátu, ktorý ho musí vyzbrojiť proti dravému a nekompromisnému trhu, proti cielene útočiacej reklame a svetu peňazí¹. Občan bude vystavený týmto dennodenným nástrahám, a preto sa ešte škola musí postarať v minimálnej miere o to, aby bol schopný sa s ním vysporiadať.

Značné sebavedomie prezentuje aj druhé možné zdôvodnenie, avšak nevychádza z ideologicky rovnakého miesta – finančne gramotného občana potrebujeme nie preto, aby štát nemusel sanovať nežiaduci stav napr. pri nevhodne zvolenej pôžičke, ale potrebujeme aktívny subjekt, jedinca autonómneho, podnikavého a seba-podnikavého s individuálnou zodpovednosťou pre povzbudenie ekonomického rastu a prosperity, schopného generovať bohatstvo nielen sebe, ale celej spoločnosti. Prvý argument vychádza skôr z paternalistickej perspektívy, zatiaľ čo druhý zapadá do vzorca súčasnej neoliberalnej racionality, ale ani cez jeden z nich nie modul finančnej gramotnosti ospravedlňovaný, hoci *Národný štandard finančnej gramotnosti* uvádza: „(učebné materiály) budú zdôrazňovať potrebu nárastu počtu ekonomicky úspešných jednotlivcov ako dôležitého prvku hospodárskeho rastu krajiny a napomáhať prepojeniu vzdelávania talentov s víziou ekonomickej úspešnosti jednotlivcov“ (2014, s. 2).

Tretí dôvod, prečo je nutné zaviesť učenie sa byť finančne gramotný do školského kurikula, sú medzinárodné merania. Odhliadnuc od toho, že aj tieto samotné sú výsledkom ekonomickej logiky, ak sú úlohy s touto tematikou súčasťou porovnávacích testovaní, nemôže naša krajina váhať a tváriť sa, že o tom nevie. Toto výsostne pragmatické a sebalegitimizujúce zdôvodnenie nie je v slovenských dokumentoch priznané, ale *Metodika* (jeden z podporných dokumentov) uvádza definíciu finančnej gramotnosti podľa PISA. Najvar (2014) popisuje funkčnosť tohto alibizmu najmä v mediálnej sfére.

Zdôvodnenie, ktoré nachádzame v základnom dokumente Ministerstva školstva (do dnešného dátumu existuje už v dvoch verziách, 1.0 a 1.1)², znie veľmi simply: „vláda považuje výchovu a vzdelávanie slovenskej spoločnosti za základný prostriedok jej ďalšieho rozvoja a rozhodujúcu podmienku jej úspešného adaptovania sa v integrovanom európskom priestore. Výchova a vzdelávanie sa bude rozvíjať v duchu moderných a svetových trendov“ (NŠFG, 2014, s. 4). Toto zdôvodnenie nemusí byť nutne sytené ideologicky, ani pragmaticky, ale rozhodne konštatuje, že Slovenská republika neostane pozadu, čím rozhodne ukazuje, ako ľahko podlieha lákavým sirénam bez nutného

¹ Kauza s nebankovými subjektami je na Slovensku už staršieho dáta, ale spomienky na ňu sú živé, najmä u tých, ktorých sa bytostne dotkla.

² Národný štandard finančnej gramotnosti, v citáciách už len NŠFG

odstupe a aspoň čiastočného vyhodnotenia. Ak sa vrátíme ku konštatovaniu o nenáročnosti kritického stanoviska, tak je zrejmé, že konštruovanie protiargumentov v tomto prípade je oveľa jednoduchšie, ako tých, ktoré by museli podryť ideologické základy.

2 Samotný projekt a možné námietky

Základným dokumentom, ktorým Vláda Slovenskej republiky etablovala finančné vzdelávanie na základných a stredných školách, je už spomínaný *Národný štandard finančnej gramotnosti*³. Tento dokument sa stal záväzným pre všetky základné a stredné školy (vrátane napr. konzervatórií), pričom podpora rozvoja finančnej gramotnosti musí byť začlenená do vzdelávania plošne.

Finančná gramotnosť je tu definovaná ako „schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti“ (NŠFG, 2014, s. 4) a má ústiť do trinástich cieľov/schopností, pričom iba v jednej z modulácii nevystupujú rôzne varianty pojmu financie (efektívne používať finančné služby vs orientovať sa v problematike ochrany práv spotrebiteľa a byť schopný tieto práva uplatňovať).

Okrem charakteristiky samotného pojmu a cieľov vzdelávania vymedzuje *Štandard* sedem tém⁴, pričom pre každú z nich je vymedzená celková kompetencia, ďalej rozpracovaná do čiastkových kompetencií a tie sú ešte rozdrobené do troch možných úrovní (číselná postupnosť reprezentuje tri rôzne stupne vzdelávania).

Okrem tohto dokumentu máme k dispozícii ďalšie podporné materiály⁵. V prvom rade je to *Metodika pre zapracovanie a aplikáciu tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov základných a stredných škôl*. Táto pomôcka má zefektívniť prácu

³ Menovanie vlády ako aktéra nie je náhodné – podobne ako komentuje českú realitu Najvar (2014), aj v našej krajine nevzniká tento projekt pod dikciou špecializovaného orgánu pre oblasť vzdelávania, ale ako výsledok spolupráce vlády, ministerstva financií a následne logicky aj školstva.

⁴ *Človek vo sfére peňazí* – Posúdenie významu trvalých životných hodnôt, zváženie vplyvu peňazí na ich zachovávanie a na základe toho vybrať a stanovenie životných priorít a východísk zabezpečenia životných potrieb; *Finančná zodpovednosť a prijímanie rozhodnutí* – Používanie spoľahlivých informácií a rozhodovacích procesov v osobných financiách; *Zabezpečenie peňazí pre uspokojovanie životných potrieb – príjem a práca* – Porozumenie a orientovanie sa v zabezpečovaní životných potrieb jednotlivca a rodiny. Vyhodnotenie vzťahu práce a osobného príjmu; *Plánovanie a hospodárenie s peniazmi* – Organizovanie osobných financií a používanie rozpočtu na riadenie hotovosti; *Úver a dlh* – Udržanie výhodnosti, požičiavanie za priaznivých podmienok a zvládanie dlhu; *Sporenie a investovanie* – Aplikácia rôznych investičných stratégií, ktoré sú v súlade s osobnými cieľmi; *Riadenie rizika a poistenie* – Používanie primeraných stratégií riadenia rizík.

⁵ Na internetovej stránke ministerstva školstva je taktiež zverejnený zoznam odkazov na ďalšie informačné zdroje (prevádzkovateľmi sú štátne inštitúcie, súkromné, ako aj občianske združenia), Štátny pedagogický ústav podobne ponúka niekoľko doplnkových materiálov (napr. publikáciu Ako funguje poisťovníctvo od Slovenskej asociácie poisťovní) a odkazy internetových zdrojov. Samotný *Štandard* odporúča portál finančnej gramotnosti, ktorý vytvorila medzirezortná expertná skupina, pričom internetová stránka sa nachádza na portáli ministerstva financií.

učiteľov, ktorí musia zapracovať témy do vyučovacieho procesu cez jednotlivé vyučovacie predmety, blokové celky, špecifickým kurzom alebo aj samostatným predmetom, pričom samostatné krúžky nie sú postačujúce. Škola môže vytvoriť aj koordinátora pre finančné vzdelávanie, ktorý zabezpečuje vzdelávanie učiteľov, ale koordinuje aj samotnú aplikáciu do výučby⁶.

Táto pomôcka však pôsobí značne komicky. Okrem deklaratívnych a vzletných vyjadrení⁷ príručka na piatich stranách vymenúva len vyučovacie predmety v jednotlivých ročníkoch a k nim priradzuje akési heslá, ktoré vieme potenciálne využiť pre ciele finančného vzdelávania. Táto forma nie je pre učiteľa žiaľ nápomocná nielen preto, že „heslá“ variujú od obsahových štandardov cez tematické celky (pričom Metodika nereaguje na zmeny v kurikule, pretože aktuálne existujú vzdelávacie štandardy bez tematických celkov a ani na zmeny v učebných plánoch, pretože napr. Vlastiveda už nie je prítomná v druhom ročníku⁸, ale metodika ju tam zmieňuje), ale najmä preto, že takejto domnejšej obsahovej analýze jednotlivých predmetov, je schopný každý učiteľ poznajúc svoj predmet s minimálnym časovým a odborným úsilím. Pre ilustráciu uvádzame dva príklady (Matematiku a zmienenú Vlastivedu):

2. ročník:

- Matematika – Sčítanie a odčítanie prirodzených čísel v obore do 100.
- Vlastiveda – Rodina, Obec.

Okrem toho, že táto časť *Metodiky* nie je podľa nás učiteľovi nápomocná, exponovanie rôznych tém v rôznych učebných predmetoch, vyznieva často až bizarne. Rozumieme, že aktéri tohto projektu mu chceli zabezpečiť vážnosť, aby prestúpil čo najviac vyučovacích predmetov, ale usudzujeme, že takáto plošná aplikácia je v konečnom efekte kontraproduktívna. Projekt nestráca kredibilitu nielen amatérsky spracovanou metódikou, ale najmä tým, že sa triešti do parciálneho úsilia viacerých učiteľov, pričom mnohí z nich sa nemusia vnútorne stotožniť s potrebou venovať sa takýmto témam, pretože spojitosť svojho predmetu s finančným vzdelávaním vnímajú ako násilnú (fyzika, chémia, informatika, výtvarná výchova, literatúra). Toto je pre nás prvým silným dôvodom na to, aby sme vyslovili tézu, ktorá zaznieva v názve tohto textu – vyučovanie tém finančného vzdelávania bude vykazované vo všetkých kontrolovaných dokumentoch,

⁶ Takáto osoba, dohliadajúca na samotnú realizáciu a jej správnosť, zľahka pripomína dramaturga – „cenzuristu“, ktorý číta scenáre a musí dohliadnuť, aby bola strana vždy vykreslená ako správny aktér diania.

⁷ „Pre vzdelávanie je dôležité, aby bola problematika po odbornej stránke správna. Vo finančnom vzdelávaní je preto dôležité disponovať odbornými vedomosťami z oblasti financií. Nevyhnutná je aj schopnosť adekvátne používať základné ekonomické pojmy a vysvetľovať ich s prihliadnutím na jednotlivé vekové kategórie“. „Výučba je potom prednostne zameraná na získavanie zručností a rozvíjanie stratégií pre život“).

⁸ Ako pedagógovi, ktorý vyučuje v odbore Učiteľstva pre primárne vzdelávanie predmet reprezentujúci v základnej škole Vlastivedu, mi nedá nespomenúť situáciu od roku 2015, kedy je Vlastiveda prítomná len v 3. a 4. ročníku, hoci učebnice máme stále tri (2., 3. a 4. ročník) a nemáme žiadne metodické príručky. Je finančné vzdelávanie viac ako etablovaný učebný predmet, keď sa mu venuje toľko úsilia a pozornosti?

avšak jeho reálna výučba sa bude len predstierať. Pre ilustráciu násilnosti tém uvádzame dva príklady gymnaziálnych učebných predmetov:

- Fyzika – Energia okolo nás.
- Chémia – Chemické reakcie, chemické rovnice; Kvalita života a zdravie.

Komickosťou, bizarnosťou a amatérizmom častujeme aj poslednú časť metodiky, ktorá sa venuje metódam a formám práce. Táto kapitola má byť učiteľovi nápomocná v didaktickom priestore, kedy sa rozhoduje akými nástrojmi sprostredkuje dané učivo čo najefektívnejšie. O význame didaktiky a didaktických postupoch sa v dnešnom pedagogickom svete diskutuje asi najintenzívnejšie od doby vzniku pedagogiky, pretože sa mnohí domnievajú, že vyučovanie týmto trpí zrejme najviac. Opäť však ostávame ukotvený v slovenskom „folklóre“, kedy je naša didaktika redukovaná na poznanie metód a zásad. Tretia kapitola metodiky bezvýznamne reprodukuje tieto základné poznatky, s ktorými sa stretol každý učiteľ už niekoľkokrát nielen absolvovaním všeobecnej didaktiky, ale aj príslušných odborových didaktík alebo participáciou v rôznych kurzoch kontinuálneho vzdelávania. Informácia o tom, že poznáme heuristické alebo situačné metódy, didaktické hry, kooperatívne učenie, či poučenie o tom, že žiaci by mali byť na hodinách aktívni a tie by mali byť dynamické, predsa nezaručí, že učiteľ bude toto poznanie aktívne v praxi využívať. Navyše, ak máme didakticky nezručného učiteľa v svojom vyučovacom predmete, je utopické očakávať, že zrazu bude činný práve pri témach finančnej gramotnosti.

Naším druhým a silnejším dôvodom pre vyslovenie tézy o tom, že sa budú vyučovacie ciele finančnej gramotnosti viac predstierať, ako reálne realizovať, je problém odbornosti.

Metodika obsahuje tri prílohy: prvá napomáha implementovať finančné vzdelávanie učiteľom stredných odborných škôl a konzervatórií a zvyšné dve predstavujú akési skriptá určené pre samo-vzdelávanie. Najskôr máme k dispozícii tzv. *Odborné texty k jednotlivým témam Národného štandardu finančnej gramotnosti verzia 1.1* a poslednou prílohou je *Slovník základným pojmov Národného štandardu finančnej gramotnosti verzia 1.1*.

Dokument *Odborné texty* je stotridsaťpäť stranový súbor, ktorý nielen odporúča zoznam dostupnej študijnej literatúry, ale priamo ponúka odborné ekonomické vedomosti. Slovník, ako je čitateľné z názvu, vysvetľuje viac ako 200 pojmov z oblasti finančnej terminológie. Autori textu síce nie sú uvedení, avšak je zjavné, že nie sú v danej oblasti amatérmi, preto nespochybňujeme jeho samotnú odbornosť a presnosť. Sporné sú pre nás dva momenty.

Nie je jednoduché priradiť ekonómiu jednoznačne k exaktným vedám – samotní ekonómovia ju za takúto vedu považujú, avšak očami prírodných vied môže byť vnímaná skôr ako sociálna veda. Nie je bezvýznamné spomenúť aj tento na prvý pohľad nesúvisiaci fakt, pretože bez ohľadu na konečnú súd, do ktorej oblasti ju nakoniec za-

radiť – ekonómia so svojím špecifickým svetom financií rozhodne nie je triviálnym odborom, ktorému je možné porozumieť cez kompilát odborných textov (napr. fenomén inflácie). Ako odborníkom z oblasti pedagogiky nám nemusí záležať na jej osude, ale poznamenávame, že podobnému spôsobu riešenia problému by napr. chémia alebo fyzika rozhodne nečelila. Vyslovujeme prekvapenie, že odborníci, ktorí spolupracovali (a nielen tí) na všetkých podporných dokumentoch neformulujú, resp. v tom čase nevyslovili obavy, že takýmto rýchlokurzom sa degraduje ich odbor (aj iné sociohumanitné vedy) na sumár ľahko odovzdateľných poznatkov bez nutného dlhoročného štúdia ľubovoľnou osobou.

Druhý moment, ktorý nám v pedagogike musí prekážať, že konzekvencia toho predchádzajúceho. Vyššie sme citovali vzletné vyjadrenia o tom, že vyučovanie je závislé na odbornosti a má pestovať u žiakov najmä zručnosti. Ale toto úsilie stroskotá, pretože učitelia budú disponovať informáciami/vedomosťami z oblasti ekonómie a finančníctva, ale nie poznáním v tejto oblasti. Presne týmto spôsobom vo vzdelávaní vzniká a reprodukuje sa formalizmus, ktorý je v našom školskom prostredí zakorenený pomerne hlboko. Učiteľ umožní nazrieť do sveta svojho odboru vtedy, ak mu rozumie, ak stojí nad ním, je preň zapálený a pohybuje sa v ňom s ľahkosťou. Prečo nútime učiteľa výtvarnej výchovy, ktorý má blízko k umeleckému svetu slobodnej mysle a nekonvenčnosti, hovoriť so žiakmi o konvenčnom svete financií a jednoznačných mantineloch pragmatikosti? Naopak, učiteľ fyziky uvažujúci exaktne a systematicky, bude finančné vzdelávanie vnímať s podozrením, prípadne s dešpektom, čo žiaci rozhodne vycítia. Argument o medzi-predmetových vzťahoch, alebo modernom integrovanom tematickom vyučovaní neobstojí, pretože nie je možné spájať viaceré svety umelo a násilu (chémia vs financie), resp. pole prieniku nemôže byť vzhľadom na obmedzený vyučovací čas a priestor nekonečne široké (napr. dizajn mincí a bankoviek na výtvarnej výchove). Vysoká odbornosť poznatkov, ktorými musí učiteľ disponovať a následné riziko ich formálneho odovzdávania predstavujú pre nás silné námietky, na základe ktorých zdôvodňujeme našu tézu o predstieraní po druhé.

3 Ako inak?

„Nevzniká z peňazí ctnosť, ale ze ctností vznikajú peniaze a všetky ostatné dobré veci, pro človeka i pro obec“ (Platón, Obrana Sókratova 30d).

Otvorenie sveta ekonómie, má byť súčasťou povinného vzdelávania, pretože predstavuje jeden z aspektov žitej reality človeka. Avšak ekonomické vzdelávanie je v tomto vládnom projekte utilitaristicky zredukované len na klasické funkcie peňazí – na význam výmeny, miery hodnoty a na význam sporiaci. Sociologická funkcia⁹, ako o nej

⁹ Simmel uvažuje o tom, že peniaze rozširujú konkrétny priestor ľudskej slobody.

uvažuje Simmel (2011), nestojí v koncepcii projektu za pozornosť. Súhlasíme s Najva-rom, že upriamujeme zrak žiakov na financie, ale „oslabujeme priestor pre budovanie ich porozumeniu“ (2014, s. 814). Toto vzdelávanie sa má diať v duchu ekonomickej a hodnotovej socializácie, pretože ekonomicnosť ľudského konania nie výsledkom jednostranného záujmu o najvyšší hmotný zisk, ale je determinovaná tým, na čo je človek zameraný¹⁰ (Etzioni, 1995). Okrem toho, hodnota vecí nie nič subjektívne ani objektívne, ale vzniká z odporu, ktorý kladú dané veci čase, keď sa ich chceme zmocniť, vzniká z námahy a obetí, ktoré je potrebné vynaložiť (Simmel, 2011). Sporenie a dlh sú vecou vôle a zrelosti, ktoré ťažko ovplyvníme tým, že sprostredkujeme žiakovi širokú paletu pôžičiek (napr. americká hypotéka, viď *Slovník*). Hodnotu peňazí nenahliadneme matematickými úlohami, ktoré využívajú kontext obchodu, pretože ich podstata stále ostáva v precvičovaní numerických operácií. Je možné formulovať aj otázku o oprávnenosti a opodstatnenosti takých vyučovacích hodín, na ktorých žiaci porovnávajú výhody ponúkaných telefónnych paušálov alebo sa dozvedajú, čo je SMS banking, čo však presahuje možnosti tohto textu.

Predkladaný projekt nemá záujem na tom, aby žiak porozumel svetu ekonómie. Tento projekt dokladuje, ako sme sa snažili ukázať na viacerých miestach, že ide postupuje plne v línii neoliberalnej racionality, nielen v rovine legitimacy, paradigmy, ale aj praktickou realizáciou: bolo potrebné vytvoriť medzirezortné skupiny, zoskupiť a „outsourcovať“ odborníkov, vygenerovať materiály, školenia, akreditovať kontinuálne vzdelávanie v metodických centrách a vynaložiť tak nemalé prostriedky.

Pričom stačilo využiť a zdokonaľiť to, čo k dispozícii máme.

Na vyšších stupňoch vzdelávania existuje predmet občianska výchova, ktorá je koncentrovaným predmetom a nesie v sebe aj obsahy prináležiace ekonómii. Nebolo by efektívnejšie a zmyslupľnejšie vynaložiť úsilie, aby tento predmet učili kvalifikovaní pedagógovia prichádzajúci z Pedagogických fakúlt (nie absolventi filozofií, sociológií, politológií z Filozofických fakúlt), z odboru občianskej výchovy, ktorí sa s ekonómiou stretli počas štúdia? Posilniť a dohliadnuť na ich štúdium, aby bolo silné nielen v samotnej poznatkovej báze, ale aj v didaktickej rovine, ktorú si tento špecifický predmet vyžaduje? V škole máme vytvorený priestor aj čas (napr. občianska výchova 9. ročníka je z veľkej miery tvorená témami z oblasti ekonómie), ktorý však zahadzujeme a začíname nanovo.

Ak sa pozrieme na primárne vzdelávanie, tak mrháme výnimočnou skúsenosťou a exaktným poznaním českého tímu výskumníkov, ktorý začal ešte v minulom storočí experimentálne overovať ekonomické vzdelávanie detí v tomto špecifickom veku (Jiránek, 1974; Vyskočilová, 2006; Vyskočilová, Morgado, 2000). O spôsobe uvažovania dieťaťa v tomto vývinovom období zďaleka nič netušia odborníci, ktorí spolupracovali na metodickej príručke *Finančná gramotnosť 1 – Metodická príručka pre implementáciu*

¹⁰ Stále má význam Weberova téza o funkčnosti spojenia protestantskej askézy so schopnosťou kumulovať kapitál (Weber, 1998).

finančnej gramotnosti do vzdelávania na prvom stupni základných škôl (Hallon, Reiterová, 2014), pretože nereflektujú existenciu špecifického konštruovania ekonomických pojmov a vzťahov u detí tohto veku. Psychológ F. Jiránek a jeho ďalší nasledovníci však neostali len pri experimentálnych overovaniach alebo akademických textoch, ale ich úsilie sa zhmotnilo do konkrétnych učebníc *Prvouky* (Vyskočilová, Machalová, Šebková, 2000; 2003; Vyskočilová et al., 2000), v ktorých je učivo o ekonomických vzťahoch rozpracované širokospektrálne, reflektujúc napr. chápanie sociálnej funkcie peňazí, vzťah medzi výrobou a spotrebou alebo cyklickosť systému obehu peňazí a tovaru¹¹. Vytvorili súbor unikátnych úloh, otázok a cvičení, ktoré socializujú dieťa do ekonomického sveta bez toho, aby sme tieto snahy museli čítať očami pragmatickej pedagogiky alebo neliberálnych tlakov na užitočnosť, zamestnanecký výkon či vlastnú schopnosť sebaorganizácie.

Okrem českej skúsenosti máme k dispozícii Xenofónovo (2007) poučenie o tom, že „cnosťou dobrého hospodára je dobre spravovať vlastný majetok“ (s. 35), že hlavnou príčinou chudoby je neschopnosť zachovať mieru a zdržanlivosť alebo, že ľudia nenásytní, chlípni a nezdravo ctižiadostiví sú otrokmi veľmi zlých pánov. Avšak to by sme museli viac veriť tradičným vzdelávacím obsahom a nepodliehať módnym vlnám a vytvárať rýchlo-kvasené projekty, materiály šité horúcou ihlou so stehom prakticky aplikovateľným v bežnom živote.

Zoznam použitej literatúry

- Balon, J. (2014). Jak se privatizují ideje? Neoliberální režim vědění a jeho přivlastnění postmoderního obrazu světa. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 50(5), 713–734.
- Etzioni, A. (1995). *Morální dimenze ekonomiky*. Praha: Victoria Publishing.
- Hallon, M., & Reiterová, M. (2014). *Finančná gramotnosť 1 – Metodická príručka pre implementáciu finančnej gramotnosti do vzdelávania na prvom stupni základných škôl*. Bratislava: ŠPU.
- Jiránek, F. (1974). *Rozvoj myšlení žáků mladšího školního věku při učení základům dějepisu*. Praha: Ústav pro učitelské vzdělávání na UK.
- Metodika pre zapracovanie a aplikáciu tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov základných škôl a stredných škôl*. 2014. Ministerstvo školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.
- Najvar, P. (2014). Filipika proti finanční gramotnosti aneb o dvou (ne)souvisejících jevech. *Pedagogická Orientace*, 24(5), 811–817.
- Národný štandard finančnej gramotnosti verzia 1. 1*. 2014. Ministerstvo školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.
- Odborné texty k jednotlivým témam Národného štandardu finančnej gramotnosti verzia 1.1*. 2014. Ministerstvo školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.
- Platón. (2005). *Euthyfrón: Obrana Sókrata ; Kritón* (5., opr. vyd.). Praha: OIKOYMENH.
- Simmel, G. (2011). *Filosofie peněz*. Praha: Academia.

¹¹ České dědictví Jiránka a Vyskočilové je stále v učebnicích prvouky zúročené, v slovenských učebniciach nie je ani náznak.

- Slovník základných pojmov Národného štandardu finančnej gramotnosti verzia 1. 1.* 2014. Ministerstvo školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.
- Ševčík, K. (2015). Apologetika finanční gramotnosti. *Pedagogická orientace*, 25(3), 465–471.
- Veselý, A. (2004). Společnost vědění jako teoretický koncept. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 40(4), 433–446.
- Vyskočilová, E., & Morgado, L. (2000). Rozumí české děti ekonomickým pojmům a vztahům podobně jako portugalské děti? *Československá psychologie*, 44(6), 528–538.
- Vyskočilová, E. 2006. Jak naučit děti ekonomickým pojmům a vztahům. In Maňák, J., & Janík, T. (Eds.) *Problémy kurikula základní školy*. Brno: PdF MU, s. 300–308.
- Vyskočilová, E., Machalová, M., & Šebková, A. (2000). *Prvouka pro 1. ročník*. Úvaly: Albra.
- Vyskočilová, E., Machalová, M., & Šebková, A. (2001). *Prvouka pro 2. ročník*. Úvaly: Albra.
- Vyskočilová, E. et al. (2000). *Prvouka pro 3. ročník*. Úvaly: Albra.
- Weber, M. (1998). *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikymen.

Kontakt:

Mgr. Zuzana Danišková, PhD.
Katedra školskej pedagogiky
Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Priemyselná 4, P. O. BOX 9
918 43 Trnava

Mgr. Zuzana Danišková, Ph.D. je odbornou asistentkou na Katedre školskej pedagogiky PdF TU v Trnave a výkonnou redaktorkou medzinárodného časopisu *Journal of Pedagogy*. Vo svojich prácach sa snaží upozorňovať na nie vždy pozitívny prienik moderných ideológií do oblasti vzdelávania a súbežne revitalizuje význam antickej tradície v širšej optike filozofie výchovy, ktorú aplikuje na rôznorodé témy počnúc občianskym vzdelávaním, archetypom univerzity a končiac profesijnou etikou učiteľa.